

प्रश्न विद्यार्थी

५



कादि१० आदि१० वादि५ वादि८ इति वर्गः

गर्गः मनोः श्रीगणेशाय नमः प्रणम्या नंदरूपं त्वमानंदैकनिकेतनं गगर्गो बुद्धिमतां

१

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ल	ॡ	ॢ	ॣ	ओ	औ	अं	अः		क२	च३	ट४
२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		त५	व६	थ७
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	
३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२
न	प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	लं	लँ	लं	लं	लं	लं
१०	६	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५

इति वर्गः

प्रीतिप्रसन्नविद्यामया  
करोत् १ अथ पिंडोत्प  
तिः वर्गति वर्गाश्च।

॥ श्रीं श्रीं श्रीं वंद्यं वायुवादिनीं श्रीं स्वाहा ॥



गर्ग मनेः ताजाताविंसतिसंख्या २० पकारमानं ७ तत्स्वराकारमानं त्रयं  
 ३ इदं पूर्वैणाक्षरमानेन युतं जातादश १० अत्र पूर्ववर्णस्वरेणपि  
 उः २० अनेन सस्वराः ८ पिंडेन दश १० गुणिता जाता संख्या  
 शतद्वयात्मिकाः २०० पिंडसंज्ञाचिह्नम् इति पिंडः फलनाम्ना  
 पुष्पनाम्ना च प्रश्नो विधेयः पत्रवर्णान् भवन्ति तत्र स्वराणां  
 वयाद्याः यथा आं वा इति प्रश्ने प्रथमाक्षरं तत्प्रमाणं ३ वर्णाः



<sup>६१३</sup> १५५५ पिंडु करणं यथा दोर वर्जप्रमाणं <sup>६१५</sup> १३ वर्णप्रमाणं <sup>१४१२</sup> १२ सस्वरं ३४ नि  
 शोऽनुहितं ४४ २ अर्यः पक्षः इति टीकांतरे लिखितं

षो अकचटतपयशास्त्रेषां वर्णाः पंचविंशत् तन्मिथः सस्वरं वर्णप्रमाणमि  
 तियावत् ताडितं गुणितं चेत्तस्य पिंडसंज्ञा भवेत् वर्णवर्णप्रमाणं तु सस्वरं  
 ताडितं मिथः पिंडसंज्ञा भवेत्तस्य यथा भागेऽस्तु कल्पना २ ततो वह्णमाण  
 प्रकारेण भागे गृहीते सति कल्पना कार्या तत्र स्वरवर्णां कप्रज्ञारो यथा क  
 श्चिदागत्य पृच्छति चंपा इति पुष्पनाम गृहीते तत्र वर्गे च कारो वर्ण  
 तास्यो कप्रमाणं ४ तन्मध्यानुस्वारस्यो कस्य प्रमाणं १६ तेन यु



गर्ग मने

३

के प्रमाणं सस्वर १५ लिमानं सस्वरं १४ एवं प्रत्येकं स्थापयि-  
त्वा परस्परगुणिते सति जातः पिंडः ३५४ टं० इति बोध्यम्  
अत्र प्रश्नात्तराणि वाग्राह्याणि एकोनविंशत्तरावधि प्र-  
श्नः सिद्ध्यति द्वाभ्यां मन्त्रे एकेन १ लाभः द्वाभ्यां २ अलाभः  
एकेन १ गमने द्वाभ्यां २ स्थिरता आगमना गमने एकेन  
१ गमनं शून्ये० नागमनं एव मयेऽपि दिज्ञाने पिंडेऽष्टभि



भावेन शुन्यं ग्राह्यं आकारस्वरं कः ३ इदमेकसस्वरं चकार  
 स्पां का ॥ स्वरकारमानेन सहिताः १२ इदं पूर्वस्वरेण  
 इगुणिते जातः पिंडः ३ ई यदा तु फलनामादि क्षरा संख्या  
 धिकंतदा प्रत्येकं सस्वरवर्णप्रमाणं संस्थाप्य मिथो गुण  
 नीयम् यथानारिकेलि इत्युक्तेन कारः १० अयं सस्वरं कस्य  
 कः १३ अयं मिन्नः स्थापितव्यः रिकारमानं सस्वरं १३



गिः

५

एकेनाऽ। सिद्धाभ्यानास्तीति लोकज्ञानेपिंडे त्रिभिर्भक्तेस्वर्गमत्सुपा  
तालाज्ञेया अथकालज्ञानेपिंडे त्रिभिर्भक्तेभूत १ भविष्य २  
द्वर्तमानाः ३ ज्ञेयाः इति प्रश्नविद्यायां साधारणकोटः  
किमयामनसि विंतिते मस्तिगुप्ता प्रश्ने मुष्टिप्रश्ने पिधात्वा  
दिशानमाह धाविति पूर्वप्रकारेण फलादिना पिंडमा  
नीय मिनै संस्थाप्य यदा तर्ध्यान प्रश्ने मुष्टिप्रश्ने तदा



भक्ते पूर्वोदितः शोषादिग्वाच्याः गर्भप्रश्ने वृत्ते सति किं भवतीति  
 प्रश्ने त्रिभिर्भक्ते एकेन १ नरः दाम्प्यां २ कन्या शून्येन नपुंसक  
 म् यदा तु गर्भो स्तिनास्ति वा सिद्धि सिद्धी क्रमा दाम्प्यां ३ ला  
 भालाभौ यथा क्रमात् दिग्ज्ञानमष्टभिर्भक्तं शेषतः परिकल्पयेत्  
 ३ गर्भे त्रिभिः क्रमात् ज्ञेयानरनारीनपुंसकाः लोकज्ञा  
 नेऽपि चेत्तद्वत्कालज्ञाने तथैव च ४ इति प्रश्ने दाम्प्यां भक्ते



मः

एकः शेषः १ धातुः द्वौ २ मूलत्रयः ३ जीवः मुष्टिप्रश्ने कालक्रमान्  
एक १ द्वि २ त्रि ३ गुणे पिंडे त्रिभिर्भक्ते सति १ मूलं २ जीवः ३ धा  
तुः इति क्रमेण बोध्यम् धातु मूल जीवाः जीवमूलधातवः ५  
तिज्ञेयमचकारातिं डे द्विभक्ते एकेन धाम्पं शून्येना धाम्पं इदं प्र  
त्यये कोविदे विज्ञेयमिति अथ धातु निश्चये धाम्पदशमैदानाह  
धातोरिति पिंडे शभक्ते ऐकादि क्रमेण सुवर्णादि धातवः लध्वं मूल

६१

५



पिं १ डे त्रिभिर्भर्त्ते भूत १ भविष्यत् २ वर्त्तमान् ३ निश्चयः  
 कार्यः एवंमुष्टिप्रश्ने धातुमूलंतथाजीवंमृ जीवंमूलं  
 च धातुकं कालक्रमाद्गुणपिंडादिज्ञेयं प्रह्नकोविदेः ५  
 प्रश्नेपि अत्र विशेषः कालक्रमेण पिंडीगुणः भूतकाले ए  
 कगुणः भविष्यकाले द्विगुणः वर्त्तमानकाले त्रिगुणः एका  
 दिगुणिते पिंडे त्रिभिर्भाजयते क्रमात् ६ संप्रतध्यानप्रह्ने



गः  
दे

विपदस्तुर्ष्वपश्चैव (विपदः पादसंकुलाः चतुर्भिर्भाजितेशो  
षविंशेयं सर्वथाबुधैः ८ मूलेपिंडेनिः क्षिप्यचतुर्भक्ते क्रमे  
ण देवमनुष्यपक्षराक्षसास्तेषां मांभरणं देवमनुष्यभर  
णं षड्विधं तथाच पिंडेषु क्ते सकेन शिरिभ्रष्टाणं १ दाम्पांश्र  
वण २ योः त्रिभिः ३ कंठस्य वाहुः ४ जानु ५ पाद इत्येषाणां  
निक्रमेण चक्षेयानि विपदादयस्त्रिधाः अतः पिंडे त्रिभिः



पिंडसंयोज्यं द्वाभ्यांभक्ते एकेनघट्टितंशून्येनाघटितं पिंडं च  
 तुर्भक्तेष्विषद्वचतुर्विधोभेदः लब्धान्धातुभेदान् प्रविशतत्र  
 पिंडस्यदशशेषः स्वर्णैर्येतथाताम्रं नारकंकांस्यपी  
 तलं सीसंजसदजंलोहं चंगंतलाभ्रकंतथातत्र द्वादशशेषे  
 ण कालांगकमतोवदेत् ७ भूषणं व्यक्ति संज्ञां नानि  
 मिरेवाभिभाजितं नाराकं च तथा पात्रं विज्ञेयं सर्वेषां बुधैः



७ मः

७

४

काः शिशुर्युवतथा वृद्धलिभिर्मतेभिजायते ११ नरस्त्रियो  
 चरिविधोचत्वारश्चक्रमादिमे भवेद्वादशभिश्चैवसंबंधविं  
 तनं १२ अन्यव्यक्तिर्भवेद्देहोनास्माभीश्चप्रकथ्यते ग्रंथवा  
 कुल्यभीत्याचक्षेयामन्यत्रतः सदा १३ नीलाश्वमृदुविद्रुमाः  
 रश्मिधाम्पधातुज्ञानं ६० २ इति प्रश्नैर्विद्याटीका  
 यां धातुकांडः अथ मूलेषु देहानाहमलमिति पिंडेषु

७



भक्तिं पुंस्त्री क्लीवानामाभरणानि इति धाम्पे अधाम्पनवभे  
 दाः श्रुतोनवभक्ते क्रमेण मृत्तिका १ अंजन २ शिलाखंड ३ ह  
 रिताल ४ शिला ५ शोफालिका ६ कर्कण ७ नीलाश्रम ८  
 विद्रुमाश्च ९ इत्यधाम्पधातवः देवतामनुजाश्चैव पति  
 णिरात्तमस्तथा चतुर्मिरेव ज्ञातव्या भाजितः शेषतः  
 क्रमात् १० गौरः स्वामस्तथा मध्या हीर्घमध्याश्च कृत्स्व

श्रु ३



गः  
ट

षधि ४ वल्लयः ५ क्रमेणाज्ञेयाः पिंडेदिमन्ते ऐकेनचिने  
शून्येनाधिन्नंतथाई १ शुक्लं २ तथाभह्यं १ अभह्यं २ तथा  
स्वदेशीयं १ परदेशीयं २ तथासुगंधिः १ निर्गंधिः २ पि  
डेषइत्ते त्त १ कटू २ कषाय ३ अम्ल ४ हार ५ मिष्ट ६ इतिरसाः  
कालसंधौविशेषरत्नादिषट्धातुमिश्रत्वेनबोध्पम् ६  
॥५॥११॥१२॥१४॥ तरवच्चलतोषध्यांतृणगुल्मादिकंतथास्व



इत्तः क्रमेणमूलः १ काष्ठ २ त्वक् ३ यत्र ४ पुष्प ५ फलानि ६  
 मूलभेदान् प्रवक्ष्यामि यथोक्तं शोभनाधुना मूलं काष्ठं च  
 त्वक् पत्रं पुष्पं चैव तथा फलं षडभिर्भक्तो विजानीयात् प्र  
 शविद्या विचक्षणोः १४ इति ज्ञेयं लेध्यं मूले पिंडे निः क्षिप्ये  
 षडभिर्भक्तैः सित १ रक्तः २ पीत ३ कृष्णः ४ चित्र ५ हरिद्वर्णः  
 ६ क्रमेण ज्ञेयाः पिंडे चतु ४ भक्तैः वृक्ष १ गुल्म २ लता ३ श्रो



गर्गः  
८

ध्वंमूलेनिः क्षिप्यचतु ४ भक्ते बाल १ कुमार २ युवा ३ वृद्धा ४ इति म  
लयंथानुसारेण ज्ञेयम् पिंडे त्रि ३ मि भक्ते गौरस्याममध्या इत्यर्थः  
पश्चाद्वि भक्ते गौर १ अपामाविति व्याख्यातं पिंडे त्रि ३ मि भक्ते उच्च  
नीच २ समाः ३ इति प्राची व्याख्यातं मूलानुसारेण तु दीर्घे १ मध्य  
२ ऊर्ध्व ३ इति ज्ञेयं पिंडे द्वि भक्ते स्वदेशी १ परदेशस्थाः २ पिंडे द्वि भ  
क्ते दूरवर्ती १ निकटवर्ती २ पिंडे ४ मि भक्ते पूर्वादि तोदि शो ज्ञे



देसाजं परदेशीयं कल्पनाभिर्विचिंतयेत् १५ कालसंधौ तु संप्राप्य  
 प्रकीर्णं चिंतयेद्बुधः स्फेनस्त्रजातिः स्यात्ततो मेदादिकं प्रतः  
 १७ मोक्षिकं चैव वैश्यं सेवाफलमथ्यापिनाः सरुंगं पद्म  
 रागं च मणिप्रस्यरस्वच १८ इति मूलकांडः जीवज्ञाने च  
 तु भेदानाह द्विपदेति पिंडे चतुर्भक्तिद्विपदादयः द्विपदज्ञाने  
 चतुर्भेदानाह देवता इति पिंडे चतु ४ भक्तिदेवतादयः त्र



गर्गः

१०

२: १ नारी २ अथतेषांभावविचारः पिंडेद्वादशः १२ भक्तेतत्त्वादिभा  
 वंपदार्थानांवितातेचतनु १ धनु २ सहज ३ सुत्तर ४ सुत ५ रिपुह  
 जाया ६ मत्स्य ७ धर्म ८ कर्म ९ आपुः ११ व्यपानि १२ अन्येपि  
 नानाभेदादिपदादीनां ग्रंथांतराज्ज्ञेयाः इति जीवकांडः पिंडे  
 पंचमि ५ भक्ते एका १ कष्टं २ रोगी शाल्प ३ आरंभी ४ शून्वे  
 तग्मी ५ पिंडेषु भिन्ने इष्टि १ अक्ष २ चर्म ३ मांस ४ चर्म



या देवमनुष्ययोरिति पक्षिज्ञाने सति पिंडे त्रिभिर्मते जलचर १ स्थल  
 चर २ उभयचराविति पिंडे त्रिभिर्मते हवासी १ पर्वतवासी २ वि  
 लवासी ३ पिंडे द्विभिर्मते शृङ्ग १ योनिजो २ चतुष्षदज्ञाने पिंडे चतुर्ध  
 र्भक्ते क्रमात् खुरी १ नखी २ दंती ३ शृङ्गी ४ पिंडे द्विभिर्मते जलजाः  
 १ स्थलजाः २ तथा ग्राम्याः १ आरणाः २ उच्चादिवालादिपूर्वव  
 त् १६ १७ प्रायुक्तानां पुंस्त्रीभेदानाह नरा इति पिंडे द्विभिर्मतेन



पञ्चकालेमनीषिभिः १८ केशाद्यस्थिचर्मोस्तानि चर्मभेदस्तथावसा  
 एकं जीवविचारः स्याज्जीवितं मृतमेव च २० अथाष्टभिर्भागैर्वर्णः  
 ततो लघ्वं मूलेनिः क्षिप्पवर्गवर्णसंख्यया भागः अक्षराणि स्युः नामा  
 क्षराणि भवन्ति मूले योजः ३६ त्रिभक्तेशोषं संस्थाप्य शोषेण लघ्वं भजे  
 त् त्रिषु सदृशः एकेन लाभः षाभ्यां मध्यमः शुन्येन मरणां इति जीव  
 कोटः इतीति एवोक्तैश्चोक्तैः स्पष्टं विशोष इति पिंडे नाम समा



मेराः ५ वसाई पिंडे किं भक्ते जीवितं १ मरणां २ पिंडे त्रिभक्ते धातु १ मूल २  
 जीवाः ३ लब्धं मूल पिंडे निक्षिप्य सप्त भक्ते पिंडे नामाक्षर संख्या लब्धं १  
 मूल पिंडे निःक्षिप्याष्ट ८ भक्ते अष्टवर्गा दिवर्गा ज्ञेयाः अष्टवर्गेषां उक्तं  
 १६ भक्ते कादिपंच सुवर्गेषु पंच भक्ते यथा योश्चतुर्भक्तयोः ताव  
 नामाक्षराणि भवन्ति एतदुक्तं भवति ध्यात्वा हि ज्ञानेन लब्धं मूलेति  
 क्षिप्य यथाक्रमविभागेन मिश्रेण वेत्तव्या इति एवं बहुविधा चिंतनं